

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

AGRONOMIYA VA TUPROQSHUNOSLIK KAFEDRASI

**BUXORO
DAVLAT
UNIVERSITETI**

“TASDIQLAYMAN”

Buxoro davlat universiteti

O‘quv ishlari bo‘yicha prorektor

R.G‘. Jumayev

2024 y.

**5411000– Mevachilik va uzumchilik
ta‘lim yo‘nalishi bitiruvchilari uchun ixtisoslik fanlaridan
Yakuniy davlat attestatsiya imtihon
DASTURI**

3.00. Ixtisoslik fanlari:

3.03. Meva ko‘chatzori.

3.04. Meva ekinlari seleksiyasi va navshunosligi

3.06. Mevachilik

3.07. Uzumchilik

ANNOTATSIYA

Davlat yakuniy attestatsiyasi 54 vachilik va uzumchilik (bakalavriat darajasi) ta'lim yo'nalishi uchun asosiy ta'lim dasturi bo'yicha o'qitishning yakuniy bosqichi hisoblanadi.

Davlat yakuniy attestatsiyasi ta'lim yo'nalishi bo'yicha ixtisoslik fanlari boyicha davlat imtihonini topshirishni o'z ichiga oladi. Davlat imtihoniga bitiruvchi talaba ta'lim yo'nalishining to'rtta ixtisoslik fanidan savollariga javob beradi.

Dastur Agronomiya va tuproqshunoslik kafedrasida yig'ilishida muhokama qiling va tavsiya etilgan (2024 yil "30" 01 dagi "23" sonli bayonnoma)

Imtihon dasturi Buxoro universitetining kengashida ko'rib chiqilgan va tasdiqlangan.

2024 yil "01" 02 dagi "6" - sonli bayonnoma.

Tuzuvchilar:

O.R. Umarov, Agronomiya va tuproqshunoslik kafedra mudiri, b.f.f.d., dotsent

Z.A. Atayeva, Agronomiya va tuproqshunoslik kafedrasida o'qituvchisi

Taqrizchilar:

Ikromova M.L. - TSUEAITI Buxoro filiali ITS ilmiy ishlar bo'yicha direktor muovini, b.f.n

R. Yunusov - Agronomiya va tuproqshunoslik kafedrasida professori, q.x.f.n

KIRISH

Oliy ta'lim muassasalari oliy ta'limining asosiy ta'lim dasturlari bo'yicha o'qishni tamomlagan bitiruvchilarning yakuniy davlat attestatsiyasi majburiy hisoblanadi.

Yakuniy davlat attestatsiyasi oliy ta'limning har bir yonalishi o'quv rejasi bo'yicha tashqil etilgan davlat attestatsiya komissiy tomonidan amalga oshiriladi.

5411000- Mevachilik va uzumchilik (bakalavriat darajasi) ta'lim yo'nalishi o'quv rejasi bo'yicha yakuniy imtihon davlat attestatsiyasining ajralmas qismi deb hisoblanadi.

Yakuniy davlat attestatsiya imtihonga asosiy o'quv rejasi bo'yicha to'liq o'qish kursini tugatgan va o'quv rejasida nazarda tutilgan barcha oldingi oraliq nazoratlardan muvaffaqiyatli o'tgan shaxslar kiradi.

Yakuniy davlat attestatsiya imtihon bitiruvchining kasbiy muammolari hal qilish uchun nazariy tayyorgarligini, kasbiy faoliyatning asosiy turlariga tayyorligini aniqlash va baholash imkonini beradi. Imtihon talabalarning umumiy kasbiy va maxsus tayyorgarligi darajasi va sifatini tekshirish maqsadida o'tkaziladi.

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2021 yil 16 noyabrda № 1963-3 son bilan ro'yxatga olingan Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2021 yil 10 noyabrdagi № 38-2021-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarining yakuniy davlat attestatsiyasi to'g'risida NIZOM"ga o'zgartirishlar kiritish haqida"gi № 38-2021-sonli buyrug'iga muvofiq ishlab chiqildi.

BAHOLASH MEZONI

Yakuniy davlat attestatsiya imtihoni yozma ravishda olinadi. Yozma ish uchun variant tuzilgan bo'lib, har bir variant 4 ta savolni o'z ichiga oladi, savollar qiyinchilik darajasi bo'yicha baholanadi va bunda 1-savol uchun "0-30" ball dan, 2-savol uchun "0-30" ball dan va 4-savol uchun "0-40" ball dan to'plashi mumkin.

Yozma ishni o'tkazish uchun 80 minut vaqt beriladi.

Yozma ishning har bir savoli va umumiy ballari quyidagi mezonlar bo'yicha belgilanadi:

Bitiruvchi talaba berilgan yozma ishdagi 4 ta savolning har birini mohiyatini tushunishi, bilishi, tasavvurga ega bo'lishi lozim. Uni ilmiy asoslagan holda ijodiy fikrlab, mustaqil mushohada yuritib, imloviy xatosiz yoritib berishi hamda shu sovellarda berilgan ma'lumotlarni taqqoslay olishi, xulosa va qarorlar chiqargan holda, amalda qo'llay bilishi kerak. Talaba 4 ta savolga ham shu mezon asosida javob bergan bo'lsa, yozma ishga maksimal 100 ball qo'yiladi.

Talaba berilgan yozma ishdagi 4 ta savol to'g'risida bilim va tasavvurga ega bo'lishi lozim. Savolni mohiyatini tushungun holda mustaqil mushohada yuritib, savol mazmunini yoritib berishi kerak. Berilgan ilmiy ma'lumotlarni o'zaro

taqqoshga qiynaladi, xulosalar yakuniga yetmagan. Talaba 4 ta savolga ham shu mezon asosida javob bergan bo'lsa, yozma ishga 89 ball qo'yiladi.

Talaba yozma ishdagi 4 ta savolni mohiyatini tushunishi, tasavvurga ega bo'lishi, qisman bilishi hisobga olinadi. Ilmiy ma'lumotlar qisman yozilgan, bu ma'lumotlar asosida mustaqil fikr va xulosalar yurita olmaydi. Talaba 4 ta savolga ham shu mezon asosida javob bergan bo'lsa, yozma ishga 69 ball qo'yiladi.

Talaba 4 ta savolning mohiyatini qisman tushunsa, ilmiy ma'lumotlarni yozishda xatoliklarga yo'l qo'ysa hamda mustaqil fikr va xulosalar yoritilmagan bo'lsa, yozma ishga jami 10 ball qo'yiladi.

Talabaning o'zlashtirish darajasi quyidagi yo'l bilan baholanadi:

№	Umumiy ball	Baho	Bakalvr talabasining bilim darajasi	Ballar taqsimoti
1	27-30 (30 ball); 36-40 (40 ball)	A'lo (90-100)	Talabaning fan bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatgichini nazorat qilishda quyidagi namunaviy mezonlar tavsiya etiladi (har bir savol uchun): A'lo baho olishi uchun talabaning bilim darajasi qo'yidagilarga javob berishi lozim: xulosa va qaror qabul qilish: ijodiy fikrlay olish; mustaqil mushohada yurita olish; olgan bilimlarni amalda qo'llay olish; mohiyatini tushunish; bilish, aytib berish; tasavvurga ega bo'lish.	7,5-8 7-8 5,5-6
2	21-26 (30 ball) 28-35 (40 ball)	Yaxshi (70-89)	Yaxshi baho olishi uchun talabaning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim: mustaqil mushohada yurita olish; olgan bilimlarini amalda qo'llay olish; mohiyatini tushunish; bilish, aytib berish; tasavvurga ega bulish.	4,5-7 4,5-5,5 4,5-5

3	18-20 (30 ball) 24-27 (40 ball)	Qoniqarli (60-69)	Qoniqarli baho olishi uchun talabaning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim, mohiyatini tushunish; bilish, aytib berish; tasavvurga ega bo'lish.	4-5 4-4,25 3-4
4	0-17 (30 ball) 0-23 (40 ball)	Qoniqarsiz (0-59)	Talaba 2-ta savolni mohiyatini tushunmasa, ilmiy ma'lumotlarni bayon etishda qo'pol xatoliklarga yo'l qo'yilsa, ma'lumotlar asosida mustaqil fikr yurita olmasa, yozma ishga qo'niqarsiz ball qo'yiladi.	1-2 0-1

3.03. "Meva ko'chatzori" fanidan Davlat attestatsiya sinovi uchun dastur O'quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta'limdagi o'rni

1. O'quv fanini o'qitilishi bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar.

Ushbu dasturda "Meva ko'chatzori" fanining o'quv predmeti 5411000-Mevachilik va uzumchilik yo'nalishining davlat ta'lim standartiga mos bilim va ko'nikmalarni hosil qilishni ta'minlaydi, dunyoqarash va tizimli fikrlashni shakllantirishga ko'maklashadi va shu sohadagi mutaxassislariga zamonaviy dasturlash texnologiyalari usullarini va talablarga javob beradigan yuqori sifatli dasturiy ta'minotni o'rgatadi.

Fanning maqsadi - Ushbu fanni bakalavrlar tayyorlashda o'rni va ahamiyati shulardan iboratki, mevachilik va sabzavotchilikni ahamiyati, kelib chiqishi va tarqalish tarixi, hozirgi holati va rivojlanish istiqboli to'g'risidagi bilimni berish. "Mevachilik va sabzavotchilik" fani ixtisoslik fanlar turkumiga kiradi va barcha bakalavriat ta'lim yo'nalishlarida ham o'qitiladi. Mazkur fan boshqa fanlarning nazariy va uslubiy asosini tashqil qilib, o'z rivojida aniq yo'nalishdagi qishloq xo'jalik fanlari uchun zamin bo'lib xizmat qiladi.

Fanning vazifalari - bog' sharoitida meva-sabzavotlar yetishtirishning ilg'or texnologiyalari to'g'risida, meva-sabzavotlarni ishlatilishi, tashqi muhit omillariga ko'ra guruhlarga ajratish, ko'paytirish usullarini o'rganish:

- o'simliklarni osish va rivojlanish bosqichlarini bilish meva- sabzavotlarni urug'lari hamda ko'chatlari tuzilishi;

- talabani ushbu fan bo'yicha olgan nazariy va amaliy bilimlarini kurs ishi va bitiruv ishlarini bajarish bilan real sharoitda qo'llash bo'yicha ko'nikmalar hosil qilishdir.

Nazariy mavzular	
№	
1.	Mevali o'simliklar ko'chatini yetishtirishning tarixi, ahamiyati va rivojlantirish istiqbollari.
2.	O'zbekiston ko'chatchiligining asosiy masalalari va ularni hal etish yo'llar.
3.	Namunali ko'chatzorlar tashqil qilish
4.	Meva daraxtlarini payvand usuli bilan ko'paytirish
5.	Meva daraxtlari uchun payvandtaglarni tanlash
6.	Payvandtaglarni urug'dan va vegetativ ko'paytirish
7.	Meva ko'chatzorining birinchi dalasida amalga oshiriladigan tadbirlar
8.	Meva ko'chatzorining ikkinchi dalasida (shakl berish maydonida) amalga oshiriladigan tadbirlar
9.	Mevali o'simliklarni yashil va yarim yogochlashgan kalamchalaridan ko'paytirish
10.	Mevali daraxtlar ko'chatini yetishtirish. Anor va anjur ko'chatini yetishtirish texnologiyasi
11.	Xurmo va chilonjiyda ko'chatini yetishtirish texnologiyasi
12.	Rezavor mevali o'simliklar ko'chatini yetishtirish texnologiyasi
13.	Yong'oq mevali o'simliklar ko'chatini yetishtirish texnologiyasi
14.	Meva va rezavor meva o'simliklarini "invitro" usulida ko'paytirish texnologiyasi
15.	Tokni ko'chatini yetishtirish texnologiyasi
16.	Tayyor ko'chatlarni kovlab olish saralash va saqlash

Amaliy mavzular	
№	
1.	Mevali o'simliklarni ko'paytirish usullari
2.	Meva ko'chatzor tashqil qilish loyihasini ishlab chiqish
3.	Mevali o'simliklarning ko'chatini er ustki va yer ostki qismini tuzilishi

4.	Ko'chatzor tashqil qilish uchun joy tanlash va yerni ekishga tayyorlash
5.	Urug'larini morfologik tuzilishi va tashqi kurinishiga kura ayta
6.	Meva o'simliklar urug'lari sifatini aniqlash, ekish me'yori belgilash
7.	Mevali o'simliklar urug'lari va ularning kislarni nomini ayta
8.	Bog asboblari va ulardan foydalanish usullari
9.	Payvandtaglarni urug'dan ko'paytirish
10.	Payvandtaglarni vegetativ ko'paytirish
11.	Meva o'simliklari kurtak payvand qilish usullari va texnikasi
12.	Meva o'simliklari kalamcha payvand qilish usullari va texnikasi
13.	Payvandtaglar. Mevachilikda qo'llaniladigan payvandtaglar tavsifi
14.	Payvandtaglar. Mevachilikda qo'llaniladigan payvandtaglar tavsifi
15.	Meva ko'chatzorining birinchi dalasida amalga oshiriladigan tadbirlar
16.	Meva ko'chatzorining ikkinchi dalasida amalga oshiriladigan tadbirlar
17.	Meva ko'chatlarini parvarish qilishda sugorish me'yorlarini belgilash
18.	Meva ko'chatlarini parvarish qilishda organik va mineral oqitlardan foydalanish bo'yicha hisob kitoblar
19.	Tayyor ko'chatlarni kovlab olish saralash va saqlash rejasini tuzish

Asosiy va qo'shimcha o'quv adabiyotlar hamda axborot manbaalari

3.04 "Meva ekinlari seleksiyasi va navshunosligi" fanidan Davlat attestatsiya sinovi uchun dastur

O'quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta'limdagi o'rni

Ushbu fan 5411000 - Mevachilik va uzumchilik bakalavri ta'lim yo'nalishining davlat ta'lim standartiga mos bilim va ko'nikmalarni hosil qilishni ta'minlaydi, dunyoqarash va tizimli fikrlashni shakllantirishga ko'maklashadi va shu soxadagi mutaxassislarga axborot tizimlarini sinovdan o'tkazish va joriy etishning nazariy va tashqiliy-metodologik asoslarini o'rgatadi.

Asosiy adabiyotlar

1. Ostanaqo'lov T.E., Narzieva S., Gulomov B.X. Mevachilik asoslari. S., 2011. O'quv qo'llanma.
2. Rajametov SH., Normuratov I. Namozov I va boshqalar. Meva, rezavor meva va tok ko'chatzorlarini tashqil etish. Toshkent-2018 y. o'quv qo'llanma.
3. Gulomov B., Abrorov III, I. Normuratov. Mevali daraxtlarga shakl berish, kesish va payvandpash" Toshkent-2013 yil. O'quv qo'llanma.

Tavsiya qilinadigan qo'shimcha adabiyotlar

1. Mirziyoyev SH.M. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent, "O'zbekiston" NMIU, 2017-. -55 bet.
2. Mirziyoyev SH.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash yurt taraqqiyoti va xalq faravonligining garovi. Toshkent, "O'zbekiston" NMIU, 2017-47 bet.
3. Mirziyoyev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga kuramiz. "O'zbekiston" NMIU, 2017-. -485 bet.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori "Meva-sabzavotchilik va uzumchilik soxasini islox qilish bo'yicha tashqiliy chora-tadbirlar tugrisida" qarori. PF-3709-Farmoni. // Xalq so'zi - 2006 yil 11 yanvar.
5. Ostanaqulov T.E., Islamov S.YA. va boshqalar. Mevachilik. T, 2018. Darslik.
6. Sostoyanie i perspektivy razvitiya sadovodstva i vinogradarstva v Respublike Uzbekistan do 2010 goda. T., 2003.
7. Sabzavot-poliz ekinlari, meva va uzumchilikni rivojlantirish va kompleks qayta ishlash Kengashi taqdim etgan 2004-2010 yillarda tarmokni takomillashtirish Dasturi Hay'at qarori. T., 2004.
8. O'zbekiston Respublikasi hududida ekish uchun tavsiya etilgan qishloq xo'jalik ekinlari Davlat Reyestri. T., 2006.

Internet saytlari

- 1 <http://www.bfais.ru> Plodovodstvo i vinogradarstvo – spetsialg'nostg', obhedinyayuhaya problemq, svyazannqe s proizvodstvom produktsii plodovodstva i vinogradarstva
- 2 www.lnau.lg.ua/scien_r9.htm Plodovodstvo i sadovodstvo. Issledovaniya otosyatsya k oblasti plodovodstva i sadovodstvu
- 3 <http://www.CNSHB.ru> Plodovodstvo Uzbekistana
- 4 <http://uzbekistan.uz/ak.uz/F53.html> Sadi Uzbekistana.

Fanni o'qitishdan asosiy maqsad talabalarni meva ekinlari seleksiyasi va

navshunosligi fanining mohiyati, hozirgi taraqqiyoti bilan, himoyalangan meva ekinlari seleksiyasining asosiy yunalishlari va muammolari bilan tanishtirish, yangi mahsuldor, kasallik va zararkunandalarga chidamli, mevasi sifatli, tashishga va soyaga chidamli nav va duragaylarni yaratish, ularning urug'larini yetishtirish, urug'larning nav va ekinboplik sifatlarini aniqlash, ulardan foydalanish usullarini o'rgatishdan iborat.

Vazifalari- Meva ekinlari seleksiyasi va navshunosligi fanini qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishning ilmiy tarmog'i sifatida o'zlashtirish, asosiy meva ekinlarining tur va nav tarkibini, meva ekinlari seleksiyasida dastlabki material yaratish usullarini, jumladan o'simliklari introduksiyasi, duragaylash xillari, chatishtirish, geterozis va uning amaliy ahamiyati, poliploidiya, mutageez, tanlash, seleksiya jarayonini tashqil etish, usimliklar belgilarini baholash, meva ekinlari navlarini Davlat nav sinovida tekshirish, meva ekinlari navshunosligining vazifalari va uni tashqil etish, nav va ekinboplik sifatlarini o'rganish.

Nazariy mavzular

1.	Meva ekinlari seleksiyasi. Uning bog'dorchilikda tutgan o'rni va jadallashtirishdagi ahamiyati.
2.	Meva ekinlari seleksiyasining biologik asoslari.
3.	Meva ekinlari belgilari. Gullash biologiyasi va ko'payish usullari
4.	Seleksiya manbalari va birlamchi materiallar yaratish. Baho berish usullari
5.	Seleksiya populyasiyalarini yaratish. Geterozis va uning amalda qo'llanilishi
6.	Seleksiya jarayonini tashqil etish. Davlat nav sinovi.
7.	Meva ekinlari urug'chiligining vazifasi va uni tashqillashtirish
8.	Meva navshunosligi asoslari. Navshunoslikning qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishidagi ahamiyati
9.	Pomologiya asoslari.
10.	Meva-rezavor ekinlari navlarini xo'jalik-biologik tomondan o'rganish asoslari.
11.	Seleksiya uchun dastlabki material tanlash
12.	Seleksiya usullari
13.	O'zbekistonda urug'li va danakli meva ekinlari seleksiyasi
14.	Seleksiya populyasiyalarini yaratish. Geterozis va uning amalda qo'llanilishi
15.	Meva ekinlari navlari tavsifi

Amaliy mavzular

1.	Meva va rezavor meva ekinlarining morfologik belgilari va ularni baholash
2.	Urug'li meva ekinlarining biologik belgilari

3.	Asosiy meva va rezavor meva ekinlarining pomologik belgilari.
4.	Meva va rezavor meva ekinlarining belgilarini o'zgarishiga olib keluvchi omillar
5.	Meva va rezavor meva ekinlari aprobatsiyasi
6.	Chatishtirish texnikasi va uni o'tkazish tartibi
7.	Chang donachasining sifatini aniqlash usullari
8.	Duragay urug'lami ajratib olish, stratifikatsiyalash va ekish
9.	Duragay o'simliklarni tanlash va baholash
10.	Yangi navlarni yaratish va ilmiy asoslashni loyihalash
11.	Urug'li meva ekinlari
12.	Seleksiya jarayonini tashqil etish va seleksiya texnikasi
13.	Danakli meva ekinlari
14.	Subtropik meva ekinlari
15.	Yong'oq mevali ekinlar seleksiyasi va navshunosligi
16.	Meva ekinlarini biologik va xo'jalik belgilari buyicha guruxlari
17.	Chatishtirish texnikasi va izolyasiya usullari
18.	Seleksion populyasiyalar yaratish usullari. Tanlash
19.	Seleksion jarayon. Pitomniklarda bajariladigan tadbirlar
20.	Davlat nav sinashi. Yangi navlarni Davlat reestriga kiritish tartibi
21.	M.Mirzayev nomidagi bog'dorchilik, uzumchilik va vinochilik ITI Samarqand filialiga chiqish

Asosiy adabiyotlar

1. Abdulkarimov D.T. «Qishloq xo'jalik ekinlari seleksiyasi va urug'chiligi» T. Mehnat. 2005.
2. X. Buriyev, K. Baymetov, P. Juraev. Meva ekinlari seleksiyasi va navshunosligi. T. Mehnat. 2001.

Qo'shimcha adabiyotlar

- 1 O'zbekiston Respublikasining «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» to'g'risidagi qonuni. T., 1997.
- 2 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Mevachilik va uzumchilik sohasini isloh qilish bo'yicha tashqiliy chora-tadbirlar to'g'risida» qarori. PF-3709-Farmoni // Xalq so'zi – 2006 yil 11 yanvar.
- 3 O'zbekiston Respublikasi hududida ekish uchun tavsiya etilgan qishloq xo'jalik ekinlari Davlat Reyestri. T., 2021.
- 4 O'zbekiston Respublikasining «Seleksiya yutuqlari to'g'risida» va «Urug'chilik to'g'risidagi qonunlari» Toshkent. 29-30 VIII. 1996.

- 5 Прохоров И.А., Крючков А.В., Комиссаров В.А. Селекция и семеноводство овощных культур. М., «Колос», 1997.

Axborot manbalari

1. www.gov.uz - O'zbekiston Respublikasi hukumat portali
2. www.lex.uz. - O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
3. www.ziynet.uz.
4. www.edu.uz.
5. http.agro.uz

3.06. «Mevachilik» fanidan

Davlat attestatsiya sinovi uchun dastur

O'quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta'limdagi o'rni

Ushbu fan 5411000 - Mevachilik va uzumchilik bakalavriat ta'lim yo'nalishining davlat ta'lim standartiga mos bilim va ko'nikmalarni bosib olishni ta'minlaydi, dunyoqarash va tizimli fikrlashni shakllantirishga ko'maklashadi va shu soxadagi mutaxassislarga axborot tizimlarini sinovdan o'tkazish va joriy etishning nazariy va tashqiliy-metodologik asoslarini o'rgatadi.

O'quv fanning maqsad va vazifalari

Fanni o'qitishdan maqsadi — meva ekinlarini ahamiyati, kimyoviy tarkibi, kelib chiqishi va tarqalish tarixi, hozirgi holati va rivojlanish istiqboli hamda tashqi muhit omillariga bo'lgan talabi to'g'risidagi va mevachilikka yangi kirib kelgan intensiv mevani navlarini ko'paytirishga qaratish.

Fanning vazifasi - bog' sharoitida mevalar yetishtirishning ilg'ortexnologiyalari to'g'risida; - mevalarni ishlatilishi; - tashqi muhit omillariga ko'ra guruhlarga ajratish; - ko'paytirish usullarini o'rganish; - o'simliklarni o'sish va rivojlanish bosqichlarini bilish mevalarni urug'lari hamda ko'chatlari tuzilishi - talabani ushbu fan bo'yicha olgan nazariy va amaliy bilimlarini kurs ishi va bitiruv ishlarini bajarish bilan real sharoitida qo'llash bo'yicha ko'nikmalar bosib olishidir.

Nazariy mavzular

1.	Meva va rezavor meva o'simliklari biologiyasining asoslari. Kiritish. Mevachilik fanining ahamiyati, maqsadi va hozirgi ahvoli
2.	Meva va rezavor meva o'simliklarining kelib chiqishi, botanik tarkibi va biologik xususiyatlari
3.	Meva va rezavor meva o'simliklarini o'sish va rivojlanishi haqida ta'limot
4.	Meva va rezavor meva o'simliklarining morfologik tuzilishi
5.	Meva o'simliklarining o'suv va tinim fenofazalari
6.	Meva va rezavor meva o'simliklarining tashqi muhit omillariga talabi

7.	Mevalar va rezavor mevalar o'simliklarini ko'paytirishni biologik asoslari va mevalar ko'chatzorlarini tashqil qilish
8.	Mevalar daraxtlari uchun payvandtaglar tanlash
9.	Mevalar o'simliklari ko'chatzori va bog'i Payvandtaglarni generativ organlaridan ko'paytirish texnologiyasi
10.	Payvandtaglarni vegetativ usulda ko'paytirish texnologiyasi
11.	Ko'chatzorning birinchi va ikkinchi dalasida bajariladigan ishlar
12.	Subtropik ekinlar ko'chatini yetishtirish texnologiyasi
13.	Sitrus ekinlar ko'chatini yetishtirish texnologiyasi
14.	Mevalar o'simliklarini agrotexnikasi. Mevalar bog'lar barpo qilish va mevalar ko'chatlarini ekish
15.	Bog' qator oralariga ishlov berish tizimi
16.	Mevalar bog'ida shakl berish va qirgish
17.	Mevalar daraxtlarni yozgi muddatda kesish
18.	Hosilli mevalar bog'larini parvarish qilish
19.	Urug' mevalar daraxtlarni hosil berishidagi solqashlikni bartaraf qilish tadbirlari
20.	Subtropik mevalar ekinlarini yetishtirish
21.	Past bo'yli mevalar daraxtlari Sitrus mevalar ekinlarini yetishtirish
22.	Yong'oq mevalar ekinlarini yetishtirish
23.	Rezavor mevalarning agrotexnik xususiyatlari
24.	Tropik mevalar ekinlarini yetishtirish
25.	Tog'li yerlarda mevalilik

Amaliy mavzular

1.	Mevalar o'simliklarini ishlab chiqarish va biologik guruhlariga ajratish
2.	Mevalar o'simliklarning yer ustki qismini tuzilishi
3.	Mevalar o'simliklarning yer ostki ildiz tizimini tuzilishi
4.	Mevalar o'simliklarning ko'chatini yer ustki qismini tuzilishi
5.	Mevalar o'simliklari kurtaklarining morfologik tuzilishi
6.	Urug'li mevalarda mevalar hosil beruvchi novdalarni turlari
7.	Danakli mevalarda mevalar hosil beruvchi novdalarni turlari
8.	Mevalar o'simliklarda novdalarning tuzilishi
9.	Mevalarning tuzilishi va uni qismlarining nomlanishi
10.	Mevalar o'simliklarni urug'ini sifatini aniqlash usullari
11.	Mevalar o'simliklari urug'lari va ularning qismlari nomini o'rganish

12.	Bog' asboblari va ulardan foydalanish usullari
13.	Mevalar o'simliklarni kurtak payvand qilish
14.	Mevalar o'simliklarni qalamcha payvand qilish
15.	Urug' mevalar o'simliklarning istiqbolli navlariga tavsif
16.	Danak mevalar o'simliklarning istiqbolli navlariga tavsif
17.	Yong'oq mevalar o'simliklarning istiqbolli navlariga tavsif
18.	Subtropik mevalar o'simliklarning istiqbolli navlariga tavsif
19.	Sitrus mevalar o'simliklarning istiqbolli navlariga tavsif
20.	Rezavor mevalar o'simliklarning istiqbolli navlariga tavsif
21.	Mevalar o'simliklarning payvandtaglarini tavsifi
22.	Urug'li, danakli va boshqa mevalar o'simliklarni mevalarning kimyoviy tarkibini o'rganish
23.	Mevalar bog'larni oziqlantirish uchun organo-mineral o'g'itlar miqdorini hisoblash
24.	Mevalar bog'larni sug'orish bo'yicha hisob-kitoblar
25.	Mevalar daraxtlarga shakl berish va kesish
26.	Mevalar daraxtlarga yozgi muddatda shakl berish
27.	Mevalar ko'chatzorini tashqil etishda hisob-kitoblar
28.	Mevalar o'simliklarini vegetativ usulda ko'paytirish va yashil qalamchalardan ko'chatini yetishtirish
29.	Mevalar bog' barpo etish, loyihasini tuzish bo'yicha hisob-kitoblar. Tog'li yerlarda mevalar bog' barpo etish, loyihasini tuzish va parvarishlash
30.	Mevalar hosilini yig'ib-terib olish rejasini tuzish. Mevalar o'simliklarni yetishtirishning taxminiy agrotexnik rejasini ishlab chiqish

Asosiy adabiyotlar

1. Colette Bond, Stella Cubison, Julie Tant. Fruit Growing Manual USA 2010. P 31,53.
2. C.R.Adams, K.M. Bang' ord and M.P. Early. Principles of culture edition. Printed and bound in Slovenia 2008.
3. Ostanaqulov T.E., Narziyeva S., G'ulomov B.X. Mevalilik asoslari S., 2011. O'quv qo'llanma.
4. Bo'riyev H.Ch. Mevalilik elektron darsligi. 2003.
5. G'ulomov B.X., Sh.Abrorov, I.Normuratov. Mevalar daraxtlarga shakl berish, kesish va payvandlash. Baktaria press nashriyoti. Toshkent, 2013. B 7-65. O'quv qo'llanma

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Mirziyoyev SHM. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini harakatida harpo etamiz Toshkent, "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 56b
2. Mirziyoyev SHM. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash yul tarqig'iyoti va xalq farovonligining garovi. "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 47 b
3. Mirziyoyev SHM. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan harpo quramiz. "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 485 b.
4. Mirziyoyev SHM. Tanqidiy taxdil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik-hur bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 103 b
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida" gi PG' -4947-sonli Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari tuplami, 2017 y., 6-son, 70-modda
6. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T.: O'zbekiston, 2014. - 46b. Subzavot-poliz ekinlari, meva va uzumchilikni rivojlantirish va kompleks qayta ishlash Kengashi taqdim etgan 2004-2010 yillarda tarmokni takomillashtrish Dasturi. Hay'at qarori. T., 2004.
7. Ostanaqulov T.E., Narziyeva X. va B.G'ulomov "Mevachilik asoslari o'quv qo'llanma. Samarqand 2011 yil- 15-120 b.
8. G'ulomov B., Abrorov Sh. Va I.Nomuratov "Mevali daraxtlarga shakl berish, kesish va payvandlash" o'quv qo'llanma Toshkent-2013 yil 5-60 b.
9. Adilov X.A., Enileyev N.Sh., Namozov I.Ch. Mevachilik.- Toshkent, Tosh DAU, 2021- 4-32 b. O'quv qo'llanma.

Axborot manbaalari.

1. <http://www.bg'pas.ru> Plodovodstvo i vinogradarstvo.
2. www.lnau.ig.us/scien_r9.htm Plodovodstvo i sadovodstvo.

3.07. "Uzumchilik" fanidan

Davlat attestatsiya sinovi uchun dastur

O'quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta'limdagi o'rni

Ushbu dasturda "Uzumchilik" o'quv predmeti 5411000 - Mevachilik va uzumchilik bakalavriat ta'lim yo'nalishining davlat ta'lim standartiga mos bilim va ko'nikmalarni hosil qilishni ta'minlaydi, dunyoqarash va tuzumli fikrlashni shakllantirishga ko'maklashadi va shu sohadagi mutaxassislarga axborot tizimlarini

tanqidat o'tkazish va qayta tartiblamoq uchun va ularni yuqori-savodxonlikni oshirish o'qitadi.

O'quv fanining maqsadi va vazifalari

Fanni o'qitishda maqsadi - meva ekinlarini shaxsiyati, jarayonni tushirib, kelib chiqishi va tarqalish tarixi, bostirish texnika va rivojlanishi olib kelib, turli muhit omillariga bo'lgan talabi va rivojlanishi va mevaschilikni harpo oshirish maqsadiga erishish va ularni ko'paytirishga qaratish.

- uzumchilikda chatishtirish uchun ota-onalardan va ularning namunalari to'plash, sun'iy chatishtirish, kastatsiya qilishni bilish va ularning rivojlanishi.

- tokzorlarda aprohatsiya o'tkazish, hosilni saqlash va tashish usulini o'qitish.

-uzum navlarini tashp ko'rishidan ajratish bilish; tok o'simligini turli muhit sharoitiga bo'lgan talabi, tok o'simligini qalarnahalar asosida ko'paytirish usullari, tok tuzilishi va ayrim o'sish harnda rivojlanishi jarayonlarini biologiyaning bilimlarini hosildorligi aniqlash.

- ularning biologik - morfologik tasviri bilish, tok mevalarini o'stirik, kishmishbop va vinoboplariga ajratish; uzum va ush bosimlar va ularni harpo tushuncha, tok o'simliklari ko'paytirishning biologik asoslari va sharoitlarini bilish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.

Nazariy mavzular

1	Tok o'simliklari biologiyasining asoslari Tok o'simliklari biologiyasining asoslari Tokning biologik xususiyatlari, tokning tuzilishi.
2	Tok o'simligining yillik rivojlanishi davlati
3	Ekologik omillarning tokning o'sishi, rivojlanishi, hosildorligi, hosildorligiga ta'siri
4	Tokni ko'paytirish va ko'chat yetishtirish
5	Tokzor harpo qilish
6	Tok tuplariga shakl berish va tok kesish
7	Tok qator omlariga ishlov berish Tok tuplari yashil qomlari bilan bogliq ishlov
8	Tokzor tuprog'ini saqlash va unga ishlov berish
9	Uzum traximini kesish
10	Xususiy tokchilik
11	Tok seleksiyasi va amptog'iyalari
12	Seleksiyada mahalliy (sharoitga) ush mevalarini o'qitishning asoslari

13.	Seleksiyada mahalliy uzumni kishmish navlarini o'rganish
14.	Uzumning mahalliy xo'raki navlarini o'rganish

Amaliy mavzular

1.	Tok tuzilishi, ildizi va yer ustki qismi.
2.	O'zbekistonda reestriga kiritilgan uzumning navlari bilan tanishishtirish.
3.	Tokzor uchun joy tanlash.
4.	Tokzor barpo qilish.
5.	Tokni tez ko'paytirish usullari
6.	Tokzorlarda simbagaz o'rnatishni tashqil qilish.
7.	Tok o'stirish sistemasi bilan tanishish.
8.	Aprobatsiya va tok qalamchalari tayyorlash qoidasi.
9.	Tok qalamchalarini sifatini aniqlash.
10.	Ko'k navdani o'stirish.
11.	Qalamchalar tayyorlash va saqlash usullari.
12.	Tokzor barpo qilishda uchastkalariga bo'lib chiqish
13.	Toklarni o'stirish usuli
14.	Tok kesish, tok tupidagi kurtak yuklamasi, kesish uchun zarur kurollar.
15.	Bachki novdalarda uzum boshlarini hosil etish usuli
16.	Bachki novdalarda uzum boshlari hosil etish usuli
17.	Kuchli o'sadigan navdalarning erta yozgi chekankasi
18.	Tokzor ga o'g'it solish miqdorini hisoblash
19.	Tokzorni sugorish soni va miqdorini hisoblash
20.	Tokzordagi ishlarning agrotexnologik rejasini tuzish
21.	Toklarni sun'iy changlash
22.	Toklarni sovuq urishidan saqlash
23.	Sovuqdan shikastlangan tokzorni qayta tiklash
24.	Uzum hosilini yig'ishtirish rejasini tuzish

Asosiy adabiyotlar

1. Temurov Sh.S. Uzumchilik. UzME nashriyoti. T., 2002, 2004.
2. Temurov Sh.C. Uzumchilikda ma'ruza matnlari T., 2002, 2004. .
3. Djavakyants Yu.M., Gorbach V.I. Vinograd Uzbekistana. T., 2001

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Mirziyoyev SH.M. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent, "O'zbekiston" NMIU, 2017.-56b.
2. Mirziyoyev SH.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 4

7 b. .

3. Mirziyoyev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 483 b.
4. Mirziyoyev SH.M. Tanqidiy taxdil, qat'iy tartib-utuzom va shaxsiy javobgarlik-har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 103 b.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevridagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida" gi PF-4947-sonli Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari tuplami, 2017 y., 6-son, 70-modda
6. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T.: O'zbekiston, 2014. - 46 b. Sabzavot-poliz ekinlari, meva va uzumchilikni rivojlantirish va kompleks qayta ishlash Kengashi taqdim etgan 2004-2010 yillarda tarmokni takomillalashtirish Dasturi. Xay'at qarori. T., 2004.
7. O'zbekiston Respublikasi hududida ekish uchun tavsiya etilgan qashloq xo'jalik ekinlari Davlat Reestri. T., 2006

Axborot manbaalari

1. <http://www.bfpais.ru> Plodovodstvo i vinogradarstvo
2. <http://asiaxx.narod.ru/rmap> admin.
3. [http://www.plodovodstvo, vinogradarstvo, baxchevodstvo Kazaxstana, Kirgizii, Tadjikistana, Turkmenii i Uzbekistana.](http://www.plodovodstvo.vinogradarstvo.baxchevodstvo.kazaxstan.kirgizii.tadjikistana.turkmenii.uzbekistana)
4. <http://www.CNSHB.ru> Plodovodstvo Uzbekistana.
5. <http://uzbekistan.uzpak.uz/F53.html> Sadi Uzbekistana.

3.03. Meva ko'chatzori fanidan YDA uchun savollar bazasi

1. Anor va anjir ko'chatlarini yetishtirish texnologiyasi
2. Anor va anjirni kelib chiqish tarixi va ko'chat yetishtirish texnologiyasi
3. Atirgul ko'chatlarini parvarishlash texnologiyasi
4. Birinchi dala ko'chatzorda payvandtaglarni ekish sxemasi
5. Birinchi dala ko'chatzorida payvandtaglarni ekish va parvarishlash
6. Birinchi dala ko'chatzorda payvandtaglarni ekish sxemasi va ularni parvarishlash
7. Birinchi va ikkinchi dala ko'chatzor bo'limlarida o'tkaziladigan agrotexnik chora-tadbirlar
8. Bog' barpo qilish texnologiyasi, bog' tiplari qo'llaniladigan payvandtaglar
9. I va II dala ko'chatzorini sug'orish usullari va texnologiyasi
10. II-bo'lim ko'chatzorda o'tkaziladigan agrotexnik chora-tadbirlari
11. I-II dala ko'chatzorida o'tkaziladigan agrotexnologik omillar
12. I-II ko'chatzor bo'limlari tasnifi va bajariladigan agrotexnik tadbirlar

24. Mevachilikda nav tushunchasi.
25. Mevalarini terish, urug'larini ajratib olish va saqlash.
26. Mevalarni terish, ajratib olish va saqlash.
27. Morfozlar, mutantlar, mutagenlar, mutant navlar to'g'risida.
28. Mutatsiya va uning turlari.
29. Nav va unga qo'yiladigan talablar
30. Navshunoslik fanining vazifalari
31. Navshunoslik va seleksiyani kelib chiqishi tarixi.
32. O'simliklarga baho berish usullari.
33. O'simliklarning ko'payish usullari.
34. O'zbekistonda meva ekinlari seleksiyasi va urug'chiligi ishlari
35. Pomologiya-navshunoslik asoslari.
36. Populyatsiya, liniya, oila va klon to'g'risida tushuncha.
37. Seleksiya ishida tajriba aniqligi va tipikligi. Seleksiyada yagona omil prinsipi.
38. Seleksiya jarayonining tartibi. Pitomniklar va nav sinashlar.
39. Seleksiya kelib chiqishi.
40. Seleksiya rivojlanishining bosqichlari.
41. Seleksiya uchun dastlabki material tanlash.
42. Seleksiya uchun dastlabki material va seleksiya usullari.
43. Seleksiya va urug'chilik fan sifatida.
44. Seleksiya va urug'chilikda ahamiyatga ega bo'lgan morfobiologik xususiyatlari.
45. Seleksiya yutuqlari va asosiy yo'nalishlari.
46. Seleksiyada dala ishlarining bajarilish tartibi.
47. Seleksiyaning yutuqlari va asosiy yo'nalishlari.
48. Seleksiya ishi dastlabki materialni.
49. Tabiiy va sun'iy mutatsiyadan seleksiyada foydalanish.
50. Urug'chiligning xususiyatlari.
51. Urug'chilik ekinlarini etishtirish texnologiyasi.
52. Urug'chilik sxemasi va tizimi.
53. Urug'chilik to'g'risida tushuncha. Uning mohiyati, vazifalari.
54. Urug'larning nav sifatlarini saqlab qolish va ekinboplik sifatlarini yaxshilash usullari.
55. Urug'larning nav va ekinboplik sifatleri.
56. Urug'larning nav va ekish sifatlarini saqlab qolish va yaxshilash usullari.
57. Urug'lik ekinlarni etishtirish texnologiyasining xususiyatlari.

3.06. Mevachilik fanidan YDA uchun savollar bazasi

1. Bog' qator oralariga ishlov berish.
2. Bog' qator oralariga istiqbolli ko'p samara beradigan tuproqqa ishlov berish.
3. Bog' qatorlariga ishlov berish usullari va muddatlari.
4. Intensiv meva bog' barpo qilish texnologiyasi.
5. Intensiv mevachilikda ko'chat qalinligi va serhosil navlarni ahamiyati.
6. Intensiv mevali bog'larda daraxtlarga shakl berish usullari.
7. Meva va rezavor meva biologik xususiyatlari.
8. Meva va rezavor meva ekinlarining tashqi muhit omillariga munosabati.
9. Meva va rezavor meva o'simliklarini kelib chiqishi va tarqalishi.
10. Meva va rezavor meva o'simliklarini o'sishi, rivojlanishi va hosildorligi.
11. Meva va rezavor meva o'simliklarining kelib chiqishi va botanik tarkibi.
12. Meva va rezavor o'simliklarining o'sishi va rivojlanishi haqidagi ta'limot.
13. Mevachilikni dala xo'jalikdagi ahamiyati.
14. Mevachilikni rivojlantirishni
15. Mevachilikni rivojlantirishning istiqbollari.
16. Mevachilikni xalq xo'jalikdagi ahamiyati
17. Mevachilikni xalq xo'jalikdagi ahamiyati va hozirgi holati.
18. Mevali bog' barpo qilish texnologiyasi.
19. Mevali bog'larda qator oralari tuproqqa ishlov berish.
20. Mevali bog'larda yuqori hosil olish uchun qo'llaniladiga agrotexnika choralarini
21. Mevali bog'larni kesish ahamiyati va usullari.
22. Mevali bog'larni qator oralariga ishlov berish.
23. Mevali daraxtlarga shakl berish va kesish.
24. Mevali daraxtlarni hosilini parvarish qilish agrotexnikasi.
25. Mevali daraxtlarni kesish va uni ahamiyati.
26. Mevali daraxtlarni kesishni ahamiyati.
27. Mevali daraxtlarni ko'paytirishni ahamiyati va biologik xususiyatlari.
28. Mevali ekinlarni baxorgi sovuqlardan saqlash.
29. Mevali ekinlarni ko'paytirishning biologik usullari.
30. Mevali ekinlarni tashqi muhit omillariga munosabatleri.
31. Mevali o'simliklarni baxorgi sovuqlardan saqlash chora-tadbirlari.
32. Mevali o'simliklarni o'sish va rivojlanish haqidagi ta'limot.
33. Mevali o'simliklarning ko'paytirishni biologik usullari.
34. Past bo'yni payvantaglarni yetishtirish texnologiyasi.
35. Past bo'yni sust va o'rta o'suvchi payvantaglarni tasnifi.
36. Past bo'yni sust va o'rta o'suvga payvantaglarni ahamiyati va ta'siri.
37. Payvantag ahamiyati, xillari, o'sish kuchi va parvarishlash.
38. Rezavor meva o'simliklarning ko'paytirishni biologik usullari.

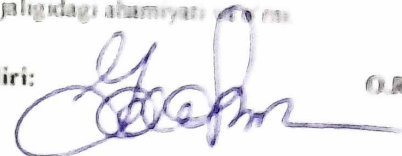
39. Tog' oldi va tog' mintaqalarida mevachilik.
40. Tog' oldi va tog' mintaqalarida mevachilikni xususiyatlari.
41. Tog' va tog' oldi mevachilik.
42. Tog' va tog' oldi mevachilikni xususiyatlari va texnologiyasi.
43. Tog' va tog' oldi mintaqalarda mevachilik.
44. Tuproqqa ishlov berish usullari va ahamiyati.

3.07. Uzumchilik fanidan YDA uchun savollar bazasi

1. Qalamcha tayyorlash va parvarishlash.
2. Tok qalamchalarini tayyorlash va ekish.
3. Tok barpo qilish.
4. Tok bog' i barpo qilish.
5. Tok bog' zor barpo qilish.
6. Tok ko' chatlarini yetishtirish texnologiyasi.
7. Tok ko' chatlarini yetishtirish.
8. Tok ko' chatzorini barpo etish.
9. Tok o' simligining yillik rivojlanish davrlari.
10. Tok o' simlikarining biologik asoslari.
11. Tok tupini tashqi omillarga munosabati.
12. Tok tuplariga shakl berish.
13. Tok tuplarini kesish qonuniyatlari.
14. Tok tuplarini kesish.
15. Tok tuplarini namlikka bo' lgan munosabati.
16. Tok tuplarini tuzilishi.
17. Tok tuzilishi.
18. Tokka shakl berish va kesish.
19. Tokni ko' paytirish usul va omillari.
20. Tokni biologik xususiyatlari.
21. Tokni haroratga bo' lgan munosabati.
22. Tokni kesish va shakl berish.
23. Tokni ko' paytirish usullari.
24. Tokni o' sish va rivojlanishiga ekologik omillarni ta' siri.
25. Tokni o' sishi va rivojlanishiga tuproq-iqlim sharoitini ta' siri.
26. Tokni qalamcha bilan ko' paytirish.
27. Tokni tashqi muhit omillarga munosabati.
28. Tokni tashqi muhit omillariga bog' liqligi.
29. Tokni xalq xo' jaligidagi ahamiyati va o' rni.
30. Tokni yorug' likka va namlikka bo' lgan talabi.
31. Tokzor barpo etish.

32. Tokzor barpo qilish uchun ko' chat yetishtirish texnologiyasi.
33. Tokzor barpo qilish.
34. Tokzor bog' i barpo etish.
35. Tokzor bog' i barpo qilish asoslari.
36. Uzunchilik fan sifatida namani o' rnatadi.
37. Uzunchilikni xalq xo' jaligidagi ahamiyati va o' rni.

Kafedra mudiri:

O.R. Umarov